

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра політичних наук

**Механізми протидії фальсифікаціям результатів виборів: світовий
та український досвід**

АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи
на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконала:
студентка VI курсу групи 631 (м)
Галузь знань: 05 «Соціально-поведінкові науки»
Спеціальність: 052 «Політологія»
Давиденко Юлія Володимирівна

Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук
Іванов Микола Семенович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність даної теми обумовлена тим, що незабаром чергові вибори президента України та до парламенту, на яких обов'язково будуть використані маніпулятивні технології, а також і техніки фальсифікації результатів виборів.

Демократичний лад суспільства виявляється в тому, що люди можуть самостійно робити вибір. Однак проблема фальсифікації, яка супроводжує вибори, з кожним днем стає більш масштабнішою, адже фальсифікація результатів виборів не є чимось новим для української політики. Вона вже стала системним явищем, яке є скоріше невід'ємною складовою політичного процесу, аніж потенційною загрозою демократичним перетворенням, які відбуваються в Україні.

З огляду на те, що демократичні вибори є формою прямого народовладдя в державі з демократичною формою правління, важливого значення набуває покращення виборчого законодавства та приведення його у повну відповідність до міжнародних норм і стандартів. В міжнародних документах впершу чергу акцент робиться на підвищенні прозорості та неупередженості виборчого процесу, а це можливо забезпечити шляхом перегляду деяких законодавчих норм та внесення уточнень до них, які в свою чергу будуть спрямовані на покращення демократичних принципів організації виборчого процесу.

Важливість цього напрямку дослідження зростає через те, нестабільну останні роки суспільно-політичну ситуацію в країні, а також порушення виборчого законодавства, що засвідчили результати останніх виборів (президентських, парламентських). Передусім це обумовлено недоліками законодавства та відсутністю чітких інструкцій і процедур.

Під час дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду фальсифікацій на виборах автор роботи аналізує вибори ХХ-ХХІ століть,

адже в більшій мірі порівняно демократичний та прозорий виборчий процес зароджується саме з 1900 років. До того ж масові фальсифікації це явище здебільшого сучасне. В деяких країнах вибори як такі тільки запроваджуються і процес становлення виборчого процесу ще продовжується.

Також автор досліджує лише вибори на державному рівні, бо якщо збільшувати хронологічні рамки дослідження та брати до уваги ще й місцеві вибори, дослідження було б більш масштабним та вийшло б за рамки магістерської роботи.

Аналіз досліджень публікацій. При дослідженні проблематики виборчого процесу важливе значення мали напрацювання фахівців, які займалися правовими питаннями, розробкою стандартів, принципів і стадій виборчого процесу, функціонуванням виборчих комісій та організацією легітимної влади: П. Андрушко [2,3], М. Афанасьєва [5], А. Белоновський та В. Белоновський [10], О. Богашов [12], Ю. Ключковський [40], Р. Князевич [41], Б. Райковський [75], І. Фетєску [93], В. Шаповал [101] та ін.

Проблемі організації та проведення виборів в Україні, реформуванню виборчого процесу присвячено ряд досліджень вітчизняних учених та практиків, таких як: М. Головатий [26], Б. Калиновський [37], О. Ковальчук [42], І. Козюра [44], В. Куйбіда [48], М. Пухтинський [68], С. Серьогіна [79], М. Ставнійчук [64, 86], Т. Стешенко [87], О. Стогова [88] та ін.

Такі науковці як А.Багмет [6] та С. Чумак [99, 99, 100] присвятили свої праці саме темам фальсифікації результатів виборів. До російських вчених, які займалися цією проблематикою, а саме визначенням терміну спотворення волевиявлення людей та окресленням його особливостей, а також дослідженням конкретних методів фальсифікації можна віднести наступних: А. Бузін [13, 49], О. Кинев [49], Е. Козлова [43], О. Кутафін [43], А. Любарев [13, 49], Ю. Нісневич [55], Ж. Скрипкіна [83], А. Шашкін [102], С. Юсов [107].

Суттєвою є робота Д. Парамонова та В. Кіріченко «Методи фальсифікації виборів» [59]. Науковці дослідили технології фальсифікації, які широко застосовуються під час виборчої кампанії. Розглядаються конкретні методи фальсифікації, серед яких особливе місце посідає адміністративний ресурс, який можуть застосовувати кандидати від влади.

Загалом більшість з науковців переконані у необхідності удосконалення виборчого законодавства та прийнятті Виборчого кодексу з метою встановлення не тільки єдиних і чітких правил ведення виборчого процесу, а й уникнення умов для фальсифікацій та порушень під час виборів.

Проте слід відмітити, що не дивлячись на те, що ця проблема дуже поширена в Україні, мало хто з українських науковців досліджував тему фальсифікації виборів та методів протидії цьому явищу на президентських та парламентських виборах. Здебільшого подібні роботи присвячені лише виборам на місцевому рівні. Також слід зазначити, що численні публікації за темою дослідження, що трапляються у засобах масової інформації, здебільшого мають публіцистичний характер.

Джерельна база дослідження складається з Конституції України, Законів України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про місцеві вибори», «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців», а також Кримінальний Кодекс України. Також автор використав у своїй роботі звіти спостереження за виборами в Україні ВГО «Комітет виборців» та звіти Місії ОБСЄ/БДПЛ зі спостереження за виборами.

Об'єктом дослідження є фальсифікації на виборах, як один із негативних проявів виборчого процесу.

Предметом дослідження є світовий та український досвід застосування механізму протидії фальсифікаціям результатів виборчих кампаній.

Метою роботи є дослідження основних механізмів фальсифікації виборів, а також яким чином в законодавстві України прописують норми, які протидіють цьому феномену.

На реалізацію визначеної мети спрямовано вирішення наступних завдань дослідження:

- з'ясувати стан наукової розробки досліджуваної проблеми та джерельну базу дослідження, уточнити визначальні для даного дослідження поняття та категорії;
- обґрунтувати сутнісні характеристики форм та механізмів фальсифікації результатів виборів;
- дослідити світовий та український досвід фальсифікацій, а також яким чином в різних країнах намагаються протидіяти цьому явищу;
- дослідити основоположні закони, які регламентують виборчий процес та яким чином ці норми впливають на протидію фальсифікаціям на виборах;
- запропонувати зміни до виборчого законодавства України, щоб унеможливити фальсифікації на виборах;
- дослідити електронний спосіб голосування та його позитивний і негативний вплив на виборчий процес.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, автором застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.

Системний метод застосовувався для здійснення теоретико-методологічного узагальнення наукових концепцій, розробок вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених державному регулюванню виборчого процесу.

Діалектичний метод дав змогу проаналізувати організаційно-правовий механізм державного регулювання виборчого процесу, що постійно змінюється, розвивається під впливом різних чинників.

Структурно-функціональний і формально-логічний методи сприяли розгляду складових організаційно-правового механізму державного регулювання виборчого процесу.

Порівняльний метод надав змогу охарактеризувати світовий досвід фальсифікацій на виборах, а також дати оцінку стану та шляхів удосконалення виборчого законодавства України.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що в даній роботі на основі комплексного дослідження такого явища як фальсифікації удосконалено класифікацію застосовуваних методів. Також автором проаналізовано діюче законодавство країни, що регулює виборчий процес і наведено практичні адресні рекомендації щодо його удосконалення, задля запобігання подальших фальсифікацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, висновки та рекомендації дослідження можуть допомогти більш глибокому осмисленню особливостей застосування фальсифікацій для спотворення волевиявлення громадян.

Матеріали дослідження можуть бути використані у навчальному процесі під час підготовки до нормативних та спеціальних курсів. Таких як, «Загальна теорія політики», «Виборчі технології», «Консалтинг», «Політичні технології» та інші.

Апробація результатів дослідження. Автором у співавторстві з науковим керівником була підготовлена та опублікована стаття «Методи фальсифікації виборів та можливі механізми протидії», у фаховому виданні з політичних наук «Наукові праці» серія «Політологія»,

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Текст роботи становить 122 сторінки, із них 107 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 108 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання, хронологічні межі. Також розкрито наукову новизну і практичне значення дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження механізмів протидії фальсифікації результатів виборів»** з'ясовано стан наукової розробки досліджуваної теми, розкрито суть поняття «фальсифікації виборів», а також основні методи за допомогою яких спотворюється волевиявлення народу. Розділ включає в себе два підрозділи.

У підрозділі 1.1 *«Понятійно-категоріальний апарат дослідження»* визначено, що досліджуваній темі присвячено багато статей та монографій, однак здебільшого теоретична база представлена російськими вченими. На думку більшості науковців, поняття «фальсифікації на виборах» перш за все означає порушення законів та виборчих прав громадян, що веде за собою підтасування виборчих документів, і в результаті приводить до спотворення волевиявлення громадян. До того ж, деякі автори говорять не про фальсифікацію, а використовують такі терміни, як «спотворення волевиявлення виборців», «шахрайство», «електоральна корупція» та інші.

В роботах науковців автор аналізує відмінності за змістом та баченням самого поняття «фальсифікації на виборах». Деякі дослідники розглядають питання фальсифікації з боку здійснення тиску на виборців, інші ж в якості ознаки фальсифікації виділяють фінансовий або адміністративний вплив.

У підрозділі 1.2 *«Характеристика форм та механізмів фальсифікації результатів виборів»* автор дослідження бере до уваги одну з можливих класифікацій методів, за допомогою яких здійснюються фальсифікації: з залученням електорату і без нього, так як вона є найбільш широкою. В свою чергу, автор удосконалює представлену класифікацію ще однією категорією, – коли фальсифікації здійснюються на етапі виготовлення бюлетенів.

В якості окремого виду фальсифікацій, розглядається використання адмінресурсу, адже завжди державні органи активно його використовують як один із найнадійніших способів збереження своєї влади. Загальна мета цього методу виявляється в підкоренні волі виборця визначеній волі державного органу. Проте слід зазначити, що незважаючи на велику кількість існуючих методів, застосовуючи які можна спотворити результати виборів, по факту буде використано лише декілька, адже щоб це залишилось непоміченим слід дуже добре підготуватися заздалегідь.

У другому розділі **«Практика застосування механізмів протидії фальсифікаціям результатів виборів»** розкрито питання світового досвіду на конкретних прикладах, коли на виборах застосовувались фальсифікації результатів виборів, а також яким чином виборчий процес регулюється на законодавчому рівні і яким чином можливо протидіяти цьому явищу.

У підрозділі 2.1 *«Світовий досвід фальсифікацій на виборах та механізми протидії»* визначено, що у більшості країн світу є так звані «білі плями» в законодавчих нормах, що дозволяють фальсифікувати результати виборів та не бути покараним за це. В роботі фальсифікації виборів розглядаються на прикладі країн, які відрізняються одна від одної своїм економічним розвитком, тому що на думку автора, на застосування фальсифікації впливає економічне становище в країні та чи задоволені громадяни рівнем свого життя. Тому було взято наступні країни: розвинуті (США, Німеччина), ті що розвиваються (Україна, Росія Грузія та країни Азії), а також країни третього світу (Африка).

Стосовно хронологічних меж, то за основу беруться вибори XX – XXI століття, бо саме в цей момент країни переходять до демократичного виборчого процесу і здебільшого вони проходять згідно законів та прозоро.

Так, більш за все для фальсифікації результатів виборів, в країнах застосовується підкуп виборців, підвіз виборців та перестановка результатів виборів, і звісно застосування адміністративного ресурсу.

У підрозділі 2.2 «*Організаційно-правові основи функціонування механізмів протидії фальсифікаціям результатів виборів в Україні*» проаналізовано законодавство України задля того, щоб зрозуміти яким чином держава регулює виборчий процес та впроваджує демократичні норми, тим самим зменшуючи ризики застосування різних механізмів під час виборів, які в результаті спотворюють результати голосування. Також автор роботи торкається і Кримінального кодексу України, сім статей якого більш-менш детально регламентують, які діяння, скоєні під час виборів, є злочинними.

Здебільшого в законах та нормативно-правових актах, які діють в Україні дотримані міжнародні виборчі стандарти, які направлені на демократичний та прозорий виборчий процес, а отже вони можуть сприяти зменшенню фальсифікацій на виборах.

У третьому розділі «**Головні напрямки та тенденції боротьби з фальсифікаціями результатів виборів в сучасному світі**» висвітлено конкретні проблеми, пов'язані з українським законодавством, які все ж таки допускають різного роду фальсифікації. З огляду на це, наводяться адресні рекомендації щодо внесення змін в законодавчі акти і загалом рекомендації щодо протидії цьому явищу. Як один із дієвих методів протидії фальсифікаціям, автор роботи розглядає електронне голосування.

У підрозділі 3.1 «*Удосконалення виборчого законодавства як основа підвищення ефективності механізмів протидії фальсифікаціям результатів виборів в Україні*» визначено, що виборча практика України свідчить про порушення демократичних принципів під час підготовки до виборів та в ході безпосереднього голосування громадян на дільницях з причини наявності значних правових колізій у виборчому законодавстві України.

Здебільшого мінус українського законодавства, яке регулює виборчий процес, полягає в тому, що воно постійно змінюється і не завжди відбувається звірка з іншими нормами, що потім призводить до

розбіжностей. Також деякі норми є досить розмитими, що неминуче приводить до зловживання з боку недобросовісних кандидатів.

До того ж акцентується увага на прийнятті єдиного документу, який би регулював виборчий процес в Україні та вирішив майже усі проблеми, пов'язані з виборчим законодавством – Виборчий кодекс.

У підрозділі 3.2 «Електронні засоби голосування як важливий напрямок вдосконалення механізмів протидії фальсифікації в сучасному світі» досліджено саме поняття «електронного голосування» та принципи і механізми його застосування. Варто відмітити, що дедалі більших обертів в світі набирає е-голосування, яке певним чином може зменшити рівень фальсифікацій на виборах. Незважаючи на те, що більшість країн вже активно та досить довго використовують таку систему голосування, в Україні питання впровадження е-голосування є доволі дискусійним.

В роботі наведені конкретні умови, за яких можливе використання такої системи. До того ж розглядаються найпоширеніші матеріально-технічні засоби, за допомогою яких воно здійснюється. Наводяться їх мінуси та плюси. Також автор роботи наводить позитивні і негативні сторони самої системи електронного голосування, окрім цього також наводяться рекомендації як нівелювати негативні показники.

У **висновках** обґрунтовано теоретичні узагальнення й нові підходи до вирішення проблем. У ході наукового дослідження теми було досягнуто наступних висновків:

Аналіз опрацьованих автором джерел і літератури засвідчив активну розробку проблеми фальсифікації результатів виборів попередниками. Однак варто відмітити, що більшість статей та книг написані російськими або ж закордонними вченими. В українській науковій сфері здебільшого ця проблема аналізується з боку кримінальної відповідальності.

Цінним матеріалом в написанні дипломної роботи послужили опубліковані документи, законодавчі акти та наративні джерела. Саме за

допомогою даного матеріалу автор зміг об'єктивно оцінити ситуацію з виборчим процесом в Україні та інших державах.

Для виконання поставлених завдань було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема використовувались наступні методи: системний метод, діалектичний метод, структурно-функціональний і формально-логічний та порівняльний аналіз даних.

Як відомо демократичні та прозорі вибори це один з небагатьох чинників, що сприяють розбудові України як суверенної, незалежної та правової держави. Однак проблема фальсифікації виборів як на території України, так і за її межами є досить актуальною. З огляду на думки багатьох вчених, як вітчизняних, так і українських, термін «фальсифікація виборів» означає дії, спрямовані, на порушення порядку, передбаченого для отримання, заповнення виборчих бюлетенів і процесу голосування; процедури передбаченої для підрахунку і затвердження результатів голосування або процесу, визначеного для реєстрації виборців.

В дослідженні детально аналізуються методи фальсифікацій, які широко використовуються на виборах як в Україні, так і інших країнах. Автор роботи описує також і технологію їх застосування. За основу автор дослідження бере найбільш повну класифікацію методів, яка складається з двох категорій: коли фальсифікації здійснюються за участі самих виборців і без них. Щоб зробити її більш повною, автор доповнив її третьою категорією, коли фальсифікації здійснюються без участі електорату – це фальсифікація на початковому етапі, а саме в процесі виготовлення бюлетенів.

Окрім цього як один із способів фальсифікації на виборах розглядається застосування адміністративного ресурсу, що здебільшого дає багато привілеїв на виборах провладним кандидатам.

Слушно стверджувати, що фальсифікації результатів виборів з'явилися тоді, коли було започатковано виборчий процес як такий. Щодо часових меж автор бере за основу вибори XX – XXI століття, бо саме в цей момент країни

переходять до демократичного виборчого процесу і здебільшого вони проходять згідно законів та прозоро.

Що стосується країн, які автор розглядає в дослідженні, то вони були взяті згідно їх економічного розвитку, адже здебільшого на думку автора на застосування фальсифікації впливає економічне становище в країні та чи задоволені громадяни рівнем свого життя. Тому, проаналізувавши світовий досвід, можна дійти висновку, що в розвинутих країнах фальсифікації менш популярні, хоча в законодавстві є певні прогалини або норми, які допомагають спотворити результати вибори. В країнах, що розвиваються фальсифікації застосовуються частіше, так як і в країнах третього світу.

Виборчий процес в Україні регламентується передусім Конституцією України, законами України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про місцеві вибори», «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців», постановами Центральної виборчої комісії, рішеннями Конституційного Суду України, Верховного Суду України тощо. Усі ці елементи утворюють систему, яка спроможна запобігти фальсифікаціям під час виборчого процесу, сприяти запобіганню проявам корупції з метою забезпечення ефективного використання державних коштів. Тому ефективне здійснення державного регулювання виборчого процесу можливо тільки у випадку, коли ефективно функціонують всі окреслені складові.

Однак, проведений аналіз нормативно-правового механізму державного регулювання виборчого процесу продемонстрував наявність деяких розбіжностей між собою нормативно-правової бази з питань виборчого процесу. В першу чергу негативно на виборчий процес впливають постійні зміни законодавства, які впроваджуються незадовго до самих виборів, що створює плідне підґрунтя для фальсифікацій. Для вдосконалення державного регулювання виборчого процесу необхідно позбутися розбалансованості, внутрішньої суперечливості законів, а також намагатися в

послідовному порядку вносити певні зміни. Зокрема, кроком вперед до прозорого виборчого процесу може стати прийняття Виборчого Кодексу, який би регулював процедуру виборів на різних рівнях. В першу чергу, це вирішить низку гострих політичних проблем та спростить регулювання виборчого процесу.

З огляду на недосконалість деяких норм законодавства, які сприяють фальсифікаціям на виборах, автором роботи запропоновано певні зміни до законів України, які регулюють виборчий процес, щоб унеможливити або мінімізувати масштаб фальсифікацій на виборах.

До того ж, на сучасному етапі розвитку країн світу важливим напрямком вдосконалення механізмів протидії фальсифікації вбачається впровадження електронного голосування. Слід відмітити, що така система голосування вже запроваджена у багатьох державах світу, в деяких країнах проводять експерименти з використання такої системи. Проте є і ті країни, які випробувавши таку систему повернулися до традиційного голосування. Звісно в такій системі є як позитивні сторони, так і негативні, однак їх можливо попередити зваженими діями з боку влади та учасників процесу. Сподіваємося, що в подальшому така система волевиявлення дійде й до України. Проте необхідно відповідально ставитися до втілення електронного голосування в нашій країні, а також насамперед слід відновити абсолютну довіру до влади зі сторони самих громадян.

АНОТАЦІЯ

Давиденко Ю.В. Механізми протидії фальсифікації результатів виборів: світовий та український досвід. – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

В даній роботі автор досліджує таке поняття як «фальсифікації результатів виборів». На сьогоднішній день ця проблема є дуже актуальною для України, адже незабаром відбудуться чергові президентські вибори, а потім і вибори до парламенту.

Об'єктом дослідження є фальсифікації на виборах, як один із негативних проявів виборчого процесу. Предметом дослідження є світовий та український досвід застосування механізму протидії фальсифікаціям результатів виборчих кампаній.

У процесі дослідження було з'ясовано, що фальсифікації на виборах здійснюються з моменту їх започаткування, тому слушно стверджувати що вони будуть існувати поки не буде прийнятий інший спосіб волевиявлення народу.

В роботі представлена загальна класифікація методів, яку автор удосконалив та доповнив. Найбільш популярними методами є підкуп виборців, застосування методу «карусель», «вкидання» виборчих бюлетенів, неправильне сортування бюлетенів та неправильний підрахунок голосів в розсортованих пачках. Окрім цього як один із способів фальсифікації на виборах розглядається застосування адміністративного ресурсу, що здебільшого дає багато привілеїв на виборах провладним кандидатам.

Однак, незважаючи на вагому кількість існуючих методів, які допомагають сфальсифікувати вибори, по факту буде використано лише декілька технологій, адже щоб вони спрацювали слід ретельно до них підготуватися та все спланувати.

Також слід додати, що саме від виборців залежить, вплине фальсифікація на підсумки виборів чи ні. І саме від виборців залежить, яким буде результат виборчої кампанії, тому не треба бути пасивними, слід обов'язково робити свій вибір і заявляти про помічені фальсифікації.

Варто відмітити, що здебільшого застосовувати різні методи фальсифікації та потім не бути за це покараним дозволяє українське законодавство, яке регулює виборчий процес. Так як в ньому є безліч «білих плям» та норм, які суперечать одна одній. До того, ж виборче законодавство України доволі часто піддається ревізії і здебільшого, це відбувається незадовго до самих виборів.

Одним із можливих заходів, яке може зменшити масштаб фальсифікацій підсумків виборів та взагалі зробить виборчий процес більш правовим та прозорим, є впровадження електронної системи голосування.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, бюлетень, фальсифікації, голосування, президент, народні депутати, електронна система.

SUMMARY

Davydenko J.V. Mechanisms for counteracting the falsification of election results: world and Ukrainian experience. - On the rights of the manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree "Master". Black Sea National University named after Petro Mohyla. - Nikolaev, 2019.

In this work the author investigates such concept as "falsifications of results of elections". Today this problem is very relevant for Ukraine, because soon there will be regular presidential elections, and then and parliamentary elections.

Object of a research is falsifications on elections as one of negative manifestations of electoral process. Subject of research is international and Ukrainian experience uses of mechanisms of counteraction to falsifications.

In the course of the research it was found out that falsifications on elections are committed from the moment of the beginning of their existence. Therefore it is fair to claim that they will accompany them, other way of will of the people will not be accepted yet.

In work the general classification of methods of falsification which the author improved is presented. The most popular methods are bribery of voters, application of the method "roundabout", "throw" of ballots, the wrong sorting of bulletins and the wrong counting of votes. Besides as one of ways of falsification on elections is considered application of an administrative resource which gives many privileges on elections to pro-imperious candidates.

However, despite huge quantity of the existing methods which help to forge elections, in fact, only a few of them will be applied. Because performers should carefully prepare and plan everything.

It is also necessary to add what depends on voters whether falsifications will affect result of elections. As well as that what will be result of elections. In this regard voters should not be passive, it is necessary vote thoughtfully to and declare the seen falsifications.

It should be noted that to apply various methods of falsification and then and then not to incur for this punishment, allows the Ukrainian legislation, which regulating electoral process.

As in it there is a set of "white spots" and norms which contradict each other. Besides, the electoral laws of Ukraine quite often are undergo changes and generally it's occurs shortly before elections.

One of possible measures which can reduce the scale of falsifications of results at the elections and make electoral process more legal and transparent, it is introduction of an electronic system of vote is.

Key words: election, election process, ballot, falsification, voting, president, people's deputies, electronic system.